

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Zpráva o IX. zasedání odborného kolegia pro občanské právo k problematice odpovědnosti dlužů dědice za dluhy zůstavitele

Dne 21. 1. 2020 se konalo IX. zasedání odborného kolegia pro občanské právo při Ústavu státu a práva AV ČR k projednání pracovní verze návrhu právní úpravy dědického práva předloženého Ministerstvem spravedlnosti ČR.

Přítomné přivítal a jednání zahájil *prof. Karel Eliáš*, vedoucí vědecký pracovník Ústavu státu a práva AV ČR, který podrobně rozvedl důvody tohoto setkání.

S prvním referátem vystoupil *prof. Jan Dvořák*, vedoucí katedry občanského práva Právnické fakulty UK. Ve svém příspěvku vyhodnotil právní úpravu odpovědnosti zůstavitelových dědiců za jeho dluhy v právu francouzském a švýcarském.

Ve francouzském právu je právní úprava odpovědnosti dědiců za dluhy zůstavitele upravena v *Code civil*. Právní úprava francouzská dědického práva se vyznačovala od roku 1804 silným prvkem stability, který ustoupil nezbytným změnám reagujícím na společenskou poptávku až v roce 2006. Aktuální úprava dědického práva sice již neakcentuje nelimitovanou odpovědnost dědiců za dluhy zůstavitele bez ohledu na rozsah zděděného majetku (zásada *ultra vires successionis*) jako základní princip, i nadále je však považována za významnou možnost pro uspořádání poměrů po zemřelém.

Oporou pro nelimitovanou odpovědnost dědiců za dluhy zůstavitele je silný prvek rodinné solidarity, kterou se rozumí vztah zůstavitele k jeho nejbližším osobám. Obohacuje-li zůstavitel za svého života rodinu (např. i tím, že převezme závazky, které rodině ve svých důsledcích přinášejí prospěch) je zcela namístě požadovat, aby rodina dluhy zůstavitele později splnila. Jinými slovy dobrodiní zůstavitele je nelimitované, proto by měla být i odpovědnost dědiců za dluhy zůstavitele neomezená. Koncepti odpovědnosti dědiců *ultra vires* zdůvodňuje francouzská teorie i ekonomicky. Nelimitovaná odpovědnost dědiců za dluhy zůstavitele poskytuje jistotu i věřitelům zůstavitele, neboť zajišťuje dobrou návratnost sjednaných zápůjček a úvěrů. Jako korektiv k neomezené odpovědnosti za dluhy zůstavitele nabízí francouzská právní úprava výjimku, jde-li o takový dluh zůstavitele, o kterém dědic v době nápadu dědictví z legitimních důvodů nevěděl a nemohl vědět a jeho splnění by vážně ohrozilo jeho majetek. Nastane-li taková situace, přiznává právní úprava dědici právo požádat soud, aby rozsah tohoto dluhu omezil, nebo aby jej zcela zbavil. Právní praxe však posuzuje tyto případy velmi striktně.

Prvky rodinné solidarity posilovala nepřehlédnutelně i francouzská soudní praxe, která standardně považovala závěti sepsané zůstavitelem v krátké době před jeho smrtí ve prospěch třetích osob (zpravidla přítelkyň) za neplatné z důvodu rozporu s dobrými mravy. Žalobám opomenutých manželek a dětí bez dalšího vyhovovala. V relativně nedávné době prolomil tento přístup obecných soudů francouzský Nejvyšší soud (kauza *Galopin*).

Jestliže dědic dědictví neodmítne, tak současné nastavení francouzského systému operuje se dvěma možnostmi: 1) dědic může dědictví bezpodmínečně přijmout, nebo 2) dědictví přijme do výše čistých aktiv. V případě ad 1) nastává plné prosazení zásady *ultra vires successionis* s výjimkou popsanou shora. V případě ad 2) se prosazuje zásada *intra vires successionis*, omezující odpovědnost dědice zůstavitele do výše aktiv zůstavite-

le. Tato zásada je spojena s kategorickým požadavkem na sestavení inventáře, který musí obsahovat výčet a ocenění aktiv a pasiv. Inventář může vypracovat např. soudní úředník či notář. Inventář je zpracován zejména s ohledem na ochranu práv věřitelů zůstavitele, je však významný i pro rozhodování dědice o (ne)přijetí dědictví. Po sestavení inventáře aktiv a pasiv zůstavitele je závazek dědice limitován do výše zděděných aktiv. Tato varianta uspořádání poměrů po zůstaviteli sice navazuje na klasickou úpravu výhrady soupisu (zavedenou v roce 1804), ale nikoliv již s povinností prodeje zděděného majetku za účelem uspokojení věřitelů, nýbrž ji dále rozvádí. Významně limituje dispoziční oprávnění dědice s aktivy zděděného majetku, konsoliduje jeho postavení jako dědice a vede k oddělení majetku dědice a zůstavitele (separace majetku dědice a zůstavitele). Dědic v tomto případě odpovídá za dluhy jen zděděným (a inventarizovaným) majetkem (*cum viribus*) s několika málo výjimkami: dědic si např. ponechává určitou věc z dědictví (chce zachovat určitý majetek v rodině). V takovém případě dědic odpovídá věřitelům zůstavitele i svým osobním majetkem (*pro viribus*) v hodnotě konkrétní věci, kterou si ponechal. Zvýšená ochrana věřitelů nastupuje v případě, kdy dědic zcizí majetek z dědictví nestandardním způsobem, i zde je dána odpovědnost dědice *pro viribus*.

Švýcarský občanský zákoník nabízí dědicům čtyři možnosti: 1) Dědic může dědictví odmítnout, 2) dědic může dědictví bez výhrad přijmout, 3) dědic, který má právo dědictví odmítnout, může navrhnout výhradu soupisu (inventáře), nebo 4) může navrhnout úřední likvidaci dědictví. Pokud se ve stanovené lhůtě nevyjádří, nastupuje domněnka, že přijal dědictví s výhradou inventáře.

Ad 2) Přijal-li dědic dědictví bez výhrad, odpovídá za dluhy dědice nejen zděděným majetkem, ale i svým majetkem osobním v plném rozsahu.

Ad 3) Úředně sestavený soupis (inventář) dovoluje dědicům, kteří nemají potřebné informace o stavu zůstavitelova jmění, aby se ochránili před zadluženým dědictvím. Úředně sestavený inventář omezuje odpovědnost dědiců jen na dluhy, které jsou v něm výslovně vyčísleny [ani takto sestavený inventář nezajišťuje dědicům maximální ochranu před věřiteli, tu představuje až úřední likvidace dědictví (srov. ad 3)]. Inventář sestavují úřední autority v souladu s kantonální legislativou. Je-li předluženost dědice obecně známá nebo byla již úředně konstatována, pak na dědice, kteří nepožádali o soupis, ani se nerozhodli pro jednu z možností uvedenou shora, se hledí jako na dědice, kteří dědictví odmítli.

Koncepce inventarizace (ad 2) je odlišná např. od naší výhrady soupisu. Uplatní se vždy, nevyjádří-li se dědic pro jinou možnost uspořádání dědicových poměrů po zůstaviteli. Význam porřízení inventáře podle švýcarského práva – a v tom se sluší spatřovat zvláštnost švýcarské úpravy – spočívá v tom, že se odpovědnost dědiců omezuje jen na dluhy v inventáři uvedené, nelimitují však odpovědnost dědiců jen co do výše ceny nabytého dědictví. Dědice nepostihují jen ty dluhy, které do inventáře nebyly zapsány, s výjimkou dluhů daňových a dluhů ze sociálního pojištění. Za dluhy dědice, které jsou inventarizovány, dědic odpovídá jak majetkem zděděným, tak i svým vlastním.

Ad 3) Konečně úřední likvidace nepředluženého dědictví vyústuje v závěr, že dědic neodpovídá svým majetkem za dluhy zůstavitele ani za dluhy dědictví. Při nařízení úřední likvidace dochází k odloučení majetku zůstavitele a majetku dlužníka. Případná odpovědnost dědice za dluhy zůstavitele je omezena rozsahem obohacení, které mohlo – po uspokojení věřitelů – dědici připadnout. I když se jeví tato možnost z hlediska odpovědnosti dědiců za dluhy nejpriznivější, švýcarská literatura poznamenává, že je v praxi využívána jen minimálně.

Jako druhý referující vystoupil *doc. Filip Melzer* z katedry soukromoprávních disciplín právnické fakulty v Olomouci. Nejprve se věnoval kolizi zájmů dědiců, zájmů věřitelů zůstavitele a také často opomíjeným zájmům věřitelů dědiců. Dále rozlišil možnosti řešení problematiky odpovědnosti dědiců za dluhy zůstavitele. Tato odpovědnost může být buď neomezená, nebo omezená. U omezené odpovědnosti lze rozlišit ještě omezení věčné, tj. vztahující se jen na hodnoty v pozůstalosti a omezení osobní, v jehož rámci dědicové odpovídají celým svým majetkem do výše hodnoty nabytého majetku – ať již dílčím nebo solidárním způsobem.

Zahraniční exkurz se zaměřil na německou, rakouskou a polskou právní úpravu. Ve všech vybraných jurisdikcích se vychází z odpovědnosti dědice za všechny dluhy zůstavitele. Vždy je však zachována možnost, jak omezit odpovědnost dědice. Zakotvena je i další ochrana věřitelů (např. při nepoctivém jednání dědiců) a možnost věřitelů zjistit, že k vypořádání dědictví dochází (konvokace věřitelů).

V Rakousku platí adiční princip a dědicové se přihlašují tzv. dědickou přihláškou. V ní musí uvést, zda je přihlášení bezvýhradní nebo s výhradou. Při podání bezvýhradní (nepodmíněné) přihlášky dědic odpovídá všem věřitelům zemřelého za všechny pohledávky i všem odkazovníkům, i když pozůstalost ke krytí těchto závazků nepostačuje. Po podání podmíněné přihlášky dědicové odpovídají do výše ceny nabyté pozůstalosti. Jejich odpovědnost je zprvu solidární a po rozdělení dědictví dílčí. Konvokace věřitelů probíhá, je-li uplatněna výhrada soupisu. Nepřihlásí-li se věřitel včas, může se uspokojit jen z případných zbylých aktiv. Jako ochrana dědice slouží oddělení pozůstalosti od majetku dědice. I v Německu dědicové zásadně plně odpovídají za dluhy zůstavitele. Postup při omezení odpovědnosti dědiců je však jiný. Začíná konvokací věřitelů zůstavitele, kteří následně podávají přihlášky. Dědicové odpovídají nepřihlášeným věřitelům jen do výše dědictví. Až poté se dědic rozhodne ohledně dalšího postupu. Případná inventarizace zásadně nemá žádné omezující účinky. Referující doplnil, že i v Polsku se uplatňuje zásada neomezené odpovědnosti dědiců modifikovaná možností učinění výhrady soupisu (inventarizací).

Třetím referujícím byl *doc. Petr Lavický*, vedoucí katedry civilního procesu z právnické fakulty Masarykovy univerzity. V úvodu vystoupení upozornil, že občanský zákoník byl přijat před krátkým časem, a v souvislosti s tím zdůraznil, že právní řád jako celek a občanský zákoník zvláště, vyžaduje určitou právní jistotu a stabilitu. Varoval proto před neuváženými a nedostatečně diskutovanými změnami.

Zdůraznil, že pracovní verze návrhu úpravy dědického práva je odůvodněna pouze vyskytujícími se problémy, dojde-li k uplatnění výhrady soupisu. Proti tomu se vymezil i s ohledem na rakouskou praxi, jež vychází ze stejné hmotněprávní úpravy dědického práva, že výhrada soupisu musí nutně znamenat podrobné sepsání majetku. V důvodové zprávě návrhu tvrzená nespolehlivost zjištění majetku nedoceňuje, že v rámci pozůstalostního řízení není nezbytné naprosto přesně a správně zjistit veškerý majetek zůstavitele. S tím platná právní úprava počítá v podobě dodatečného projednání dědictví nebo „nepřihlížení“ ke sporným aktivům a pasivům. Nelze přehlédnout, že dnes jsou vzhledem k existenci veřejných seznamů a evidencím větší možnosti správně zjistit rozsah majetku než dříve. Dále poukázal na katastrofální úroveň procesní úpravy pozůstalostního řízení, kterou by bylo třeba zásadně změnit. Dospěl k závěru, že pokud by změna odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele měla být odůvodněna obtížemi při provádění inventáře, zdá se změna nedůvodnou a argumentace neudržitelnou.

Po přednesení referátů následovala podrobná diskuse přítomných účastníků. V ní mimo jiné zazněly následující postřehy a argumentace. *Dr. Ondřej Horák* uvedl, že římské

právo by spíše vedlo k omezení odpovědnosti dědice do výše zděděných aktiv. Tomu oponoval *prof. Eliáš* – myšlenka omezené odpovědnosti vychází ze starého germánského práva a odůvodňovala tehdejší společenskou a ekonomickou situaci. *Doc. Kateřina Ronovská* upozornila na principiální základ občanského zákoníku a nebezpečí neuvážených koncepčních změn. Následně *doc. Filip Melzer* vyjádřil obavu ze změn zákona, aniž by se dříve definovalo, co je na stávající úpravě špatného. Na to reagoval *Mgr. Jakub Sosna* z Ministerstva spravedlnosti, který ujistil kolegium, že ministerstvo nechce jít cestou rychlých novel. Je pro něj nerozhodné, zda bude uplatňována omezená či neomezená koncepce odpovědnosti dědiců za dluhy: problém byl spatřován spíše ve způsobech zjišťování majetku. Poukázal na notářskou praxi, která vyžaduje spíše podrobný soupis majetku. Pokud by postačoval soupis zběžný, mohl by být problém výkladem překlenut. Notář *dr. Svoboda* shrnul, že debata zatím převážně vyznívá ve prospěch hájení zájmu věřitelů. Upozornil, že dědic nemusí být povolán jen zákonem, ale závětí či dědickou smlouvou. Tím podle jeho názoru padá argument rodinné solidarity. Zatímco v zahraničí se klade důraz na informace, které notáři sdělí dědic, v České republice je spíše na notářích, aby tyto informace vyhledali, což z aktuálně dostupných veřejných rejstříků a seznamů jednoduše nelze. Uvedl, že by preferoval ochranu dědiců: je rizikem věřitelů zůstavitele, když zůstavitel neočekávaně zemře. Na to reagoval *doc. Filip Melzer* námitkou, že dědic má možnost odpovědnost za dluhy zůstavitele omezit, proto by spíše chránil věřitele zůstavitele.

Většina diskutujících se následně ve svých projevech shodla na tom, že problém je zejména v procesní úpravě dědického práva.

Prof. Eliáš následně shrnul závěry z jednání, poděkoval všem přítomným za účast a zasedání kolegia ukončil.*

* Redakce obdržela příspěvek bez uvedení autora. Autorství textu se nepodařilo zjistit, nicméně s ohledem na obsah a význam zprávy se redakce rozhodla příspěvek publikovat s tím, že pokud se původce ohlásí dodatečně, bude jeho autorství v časopisu zveřejněno.